

Oivaltavaa tutkimusta suden ja ihmisen paikantumisista

Heta Lähdesmäki:

Suden paikat. Ihminen ja susi 1900-luvun Suomessa. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 127. Jyväskylän yliopisto 2020. 508 s. ISBN 978-951-39-7982-9.

Turun yliopiston kulttuurihistorian oppiaineessa väitelleen Heta Lähdesmäen työ kuuluu eläinkäanteen (*animal turn*) jälkeiseen tutkimusaaltoon, jossa keskeistä on eläinten historiallisen toimijuuden tavoittaminen. Suomessa eläinhistoria on nuori tutkimusala, jota kannattelee viimeaikainen uusmaterialismin läpimurto. Alalla tutkitaan ihmisten ja eläinten monimutkaisia suhteita ja asetetaan eläimet toimijoiksi ihmisistä ja eri aktanteista muodostuviin toimijaverkostoihin. Eläinten erilaiset kommunikatiiviset systeemit luovat omat erityisongelmansa, kuten toisenlaiselle aistijärjestelmälle perustuvan kommunikatiivisen järjestelmän ymmärtämisen, mikä saattaa johtaa silkkään impressionistisuuteen ja hallitsemattomaan spekulatiivisuuteen.

Alan tutkimusta voi tehdä vaihtelevan ”radikaalilla” tavalla, koskien sekä epistemologiaa että tutkimuspolitiikkoja. Lähdesmäen työtä siivittää posthumanistinen ihmiskeskeisen maailmankuvan ja tutkimusasetelmien kritiikki, mutta lopputulos on hallittu ja kaikki toimijat huomioonottava työ, jossa politiikka ei lyö silmille, ainaakaan genren tuntevaa lukijaa.

Lähdesmäen väitöskirja on laaja tutkimus ihmisten ja susien suhteesta 1900-luvulla, aiemmassa tutkimuksessa vähemmälle jääneenä aikakautena. Tekijä tuntee

erinomaisesti yhteiskunnallisen ja kulttuurisen eläintutkimuksen teorit, käsitteet ja tutkimustilanteen sekä seuraa genren teoreettis-metodologisia erityispiirteitä ansiokkaasti, uusia termejä esitellen tai niiden rajoja rohkeasti venyttäen. Tällaisia termejä ovat hieman määrittelemättömäksi jäänyt ”yhteistyön” käsite sekä paremmin perusteltu ”suden subjekti”, joka tosin jää koko potentiaaliiltaan käyttämättä.

Tutkimusfokuksen asettaminen paikkoihin ja paikantumisiin on hyvin perusteltu ja toimiva ratkaisu. Lähdesmäki käsittelee erämaasudet ja ihmisten lähelle tulleet sudet, sekä ihmisten elinkeinopiireihin tunkeutuneet ja valtion rajoja ylittäneet sudet. Monet vanhat käsitykset (susista tyhjä Suomi, susiraja) osoitetaan pitämättömiksi, ja ihmisten vaikeus asua suden kanssa rinnan hahmottuu yhdeksi jatkumoksi koko 1900-luvun ajalta. Suden osallisuus paikkojen syntyemisessä ihmistoimijoiden kanssa kartoitetaan työssä vakuuttavasti, kirjoittamalla auki toimijoiden historiallinen relationaalisuus. Sama koskee sutta puhetapojen ja politiikkojen muovaajana.

Väitöskirjan yksi päälöydös on ihmisen susihallinnon väkivaltaisimpien muotojen epäonnistuminen. On kuitenkin epävarmaa, johtuiko muutos kohti suoje-lua ja petokorvauksia pelkästä tappolinjan epäonnistumisesta; työssä käydään läpi suojelujattelun historia ja sensitiivisyyden kasvu suhteessa suteen osana ekosysteemejä, joilla myös oli osansa kehityksessä. Lähdesmäki nostaa esille lähteistään hienosyisesti lajien välisen vuorovaikutuksen kaikki valöörit ja sanallistaa hyvin suden näkökulmaa ja mahdollisia kokemuksia. Työ perustuu laajaan viranomaisten tuottamaan materiaaliin ja sanomalehtiaineistoon, jonka käyttö on huolellista. Aineiston lähdekriittistä arviointia ja analyysiprosessia ei tosin aina tehdä lukijalle näkyväksi.

Lähdesmäki ei pyri metodologis-teoreettiseen kehitystyöhön, mutta teorian käyttö on sisäistynyttä. Karen Baradin diskursiivis-materiaaliseen lähestymistapaan nojaten hän analysoi paikantumisien diskursiivista puolta sekä susitoimijoiden materiaalis-fyysisen läsnäolon vaikutuksia. Tutkimuksen keskiössä on suden paikkojen määrittäminen ja muotoutuminen ihmisen ja suden yhteistoiminnan tuloksena. Aiheeseen kytketään moninaiset seikat, susitieto, valta, eri ympäristöt, eri sijaintialueiden elinkeinot, susien ja niiden saaliseläinten biologia ja tunteet, susien pitäminen tervetulleina ja toivottuina. Laajempi ongelma on paikkoihin liittyvien mielikuvien varaan rakennetut käsitykset susien ongelmallisesta ja toivotusta sijainnista.

Johdannon teoreettista keskustelua leimaa paikoin niukka ote. Lähteet esitellään problematisoivasti suhteessa niiden rajoituksiin, nimenomaan eläinhistoriallista tietoa ja sen mahdollisuuksia silmällä pitäen, mutta samalla aikaisemman tutkimuksen käsittely jää kapeaksi. Lähdesmäki luettelee lähinnä teemoja ja osoittaa,

miten susi on aseteltu tutkimuskehikseen, mutta ei niinkään erittele käytössä olleita analyysin välineitä. Työn asemointi jää näin hieman puolittiehen.

Lähdesmäki toteaa, että suden ja ihmisen intentioita ja toimintaa on mahdotonta täydellisesti ymmärtää. Lähdesmäen mukaan sutta ei pidäkään analysoida inhimillistämällä, vaan intentionaalisen toiminnan ja ymmärtämisen kohteena. Tätä hän tavoittelee vastustavalla lukemisella, biologian ja etologian tutkimusten käytöllä, joissa piilevää vaaraa eläinten käyttäytymisen suorasukaisesta tulkitsemisesta toimijuudeksi Lähdesmäki on onnistuneesti välttänyt, sekä spekulatiivisilla metodeilla, erilaisia mahdollisuuksia pohtimalla. Työn yksi tukijalka on sen varovainen epistemologinen positio ja modaliteetti, sillä työ seisoo paljolti saavutettavissa olevan tiedon ehdollisuuden varassa. Modaliteettia seurataan monotoonisuuteen asti, mikä johtaa kysymään, onko johdonmukaisuus estänyt lähteiden sisältämän tiedon tason ja laadun erojen huomioimisen. Nyt ne eivät pääse vaikuttamaan tuloksiin.

Suden toimijuutta ei haeta ja analysoida pelkällä teorialla, vaan empirialla ilman kategoriavirheitä, myös kiistanalaisissa seikoissa, kuten koskien susien vaikutusta politiikkaan ja lainsäädäntöön. Kokonaisuutena työn tämä osa kestää genren tuntevan luennan. Lähdesmäki rakentaa suden toimijuutta hallitusti ja vakuuttavasti empiriaan pohjaten suden ja ihmisen suhdeverkostojen analyysin kautta, ei impressionistisesti eikä liian lukkoon lyövästi.

Tutkimuseettinen lähtökohta työlle on kaikkien toimijoiden kriittinen ymmärtäminen ja tuomitsematta jättäminen. Lähdesmäki onnistuu tässä, lukuun ottamatta paria-kolmea kohtaa, joissa hän, pystypäin ja tarkoituksella, eläintutkimuksen konventioita seuraten, vetää hieman yleistäviä, happamia paralleleja eläinten ja ihmisten petomaisempien luonteenpiirteiden välille.

Lähdesmäen työtä kantaa parhaiten Karen Baradin diskursiivis-materiaaliseen lähestymistapaan nojaava analyysi ja eläinmaantieteellinen tilaa, tilallisuutta, paikkaa ja sijaintia koskeva teoretisointi. Työssä käytetään johdonmukaisesti myös Donna Harawayn metodiikkaa. Harawayn toimijaverkostoteorian innoittamia perusajatuksia sekä pohdintoja diskursiivisen ja materiaalisen yhteen kietoutumisesta on käytetty eläinhistoriassa ja muussa eläintutkimuksessa paljon, ja siksi ne ovat ohittamattomia premissejä myös tässä tutkimuksessa. Harawayn impressionistisemmalla käsitepatteristolla (muun muassa "tanssi", "koreografia") tehdyt tulkinat eivät kuitenkaan joka kerralla syvännä analyysiä – lähinnä ne toimivat suden ja ihmisen yhteistoimijuuden ja sen monimuotoisuuden, myös väkivaltaisen puolen manifestaatioina.

Susi nostetaan historiallisena subjektina esiin hallitusti ympäristöään havainnoivana ja siinä toimivana

oliona. Se tekee interventioita, on suhteissa, läsnä ja vaikuttaa. Näitä Lähdesmäki tulkitsee eläinten historian-tutkimuksen alan konventioita ja epistemologisesti radi-kaaleinta linjaa seuraten "yhdessä-muotoutumisena". Tässä mielessä väitöskirjatutkimus on genrensä johdonmukaisena edustajana vailla ongelmia, mutta osoittaa myös perinteisemmän historian-tutkimuksen keinojen ja perustaitojen hallintaa tyydyttävällä tavalla. Paikantumisia selitetään monipuolisten kontekstualisointien avulla ja yhteiskunnallisen kehityksen valossa. Työ päättyy monilajisen historian-tutkimuksen tutkimusohjelman esittelyyn. Murtautuvatko historian eläimet laajemmin pelkän kalorilähteen roolista, jää nähtäväksi.

Jukka Nyssönen, FT,
Norsk institutt for kulturminneforskning